

Tom Duindam
Anneke de Graaf

Arabisch en Turks, talen voor liefhebbers!

In dit artikel gaan we in op de luistertoetsen en de tekstbegrijptoeetsen (de centraal schriftelijke eindexamens) Turks en Arabisch die door het Cito voor het D-programma van het voortgezet onderwijs worden ontwikkeld. Aan de orde komen de opzet, de totstandkoming en specifieke kwesties die zich bij de constructie van genoemde toetsen voordeden.

Turks en Arabisch zijn in het onderwijs onder verschillende namen bekend: als 'minderheidstaal', als 'allochtonentaal' en soms als 'onderwijs in eigen taal'. De beide talen worden in Nederland vaak in één adem genoemd en dat is niet onbegrijpelijk. Historisch gezien hebben beide talen zelfs enige verwantschap: per slot van rekening heeft het Arabisch een grote invloed uitgeoefend op het Turks, als gevolg van de bekering tot de islam van de toenmalige nomadische Turken. Het Arabisch is de taal van de koran, maar ook het Turks wordt gerekend tot de islamtalen. Bovendien hebben diverse Arabischtalige gebieden voor langere tijd onder Turks (Osmaans) bestuur gestaan.

Er is echter geen taalkundige verwantschap tussen het Turks en het Arabisch. Arabisch is als semitische taal meer verwant aan het Hebreeuws dan aan het Turks. Het Turks daarentegen vindt zijn oorsprong in Centraal-Azië en wordt doorgaans gerekend tot de altaïsche taalgroep. Een taalgroep waartoe ook het Mongools, het Koreaans en het Fins behoren.

Zowel het Turks als het Arabisch komen voor in de Unesco-top 5 van de meest gesproken wereldtalen. De verspreidingsgebieden van beide talen zijn dan ook groot: van Marokko in het westen tot en met Irak in het oosten is het Arabisch de voertaal. Turkse talen worden gesproken vanaf de Balkan en de Republiek Turkije, via een kleine reeks van landen in Centraal-Azië tot in het westen van China.

Beide talen hebben een lange historie in Nederland. Al een aantal eeuwen kunnen ze aan Nederlandse universiteiten gestudeerd worden. Sinds enkele jaren is daarvoor nu ook in het voortgezet onderwijs de gelegenheid. Een gegeven dat, zoals bekend, onlangs tot de oprichting heeft geleid van de sectie Arabisch/Turks bij de Vereniging van Leraren in Levende Talen.

Het lijkt ons dus dat het Turks en Arabisch meer dimensies hebben dan de bovengenoemde benamingen doen vermoeden: het zijn levende talen met een belangwekkende geschiedenis.

Stand van zaken in het voortgezet onderwijs

Vanaf de jaren zeventig worden het Turks en het Arabisch als eigen taal in het basisonderwijs gegeven. De achterliggende gedachte hiervan was oorspronkelijk dat beheersing van de moedertaal de terugkeer van de kinderen naar Marokko of Turkije zou vergemakkelijken. Later, toen de politiek de terugkeergedachte had verlaten, speelden andere motieven een rol.

Inmiddels was het inzicht ontstaan dat ontwikkeling van de thuistaal een belangrijke voorwaarde is voor het leren van een tweede taal. Bovendien blijft communicatie met de Turks- of Arabischspreekende familie in Turkije of een Arabisch land mogelijk.

Eind jaren tachtig ontstond ook in het voortgezet onderwijs de mogelijkheid om beide talen aan te bieden: deze keer niet in het kader van 'onderwijs in eigen taal' maar als 'moderne taal' naast de al bestaande talen Frans, Duits, Engels, Russisch en Spaans.

De start was een examenprogramma voor beide talen voor het D-programma, dus voor het vbo- en mavo-onderwijs. In dat examenprogramma was nog niet voorzien in een centraal schriftelijk eindexamen; wel kwam er sinds 1993 jaarlijks een luistertoets voor beide talen voor het D-niveau. Vorig jaar kwamen daar voor het eerst centrale schriftelijke examens bij. Een aantal leerlingen werd zelfs afgelopen jaar op havo-niveau geëxamineerd. Dat is mogelijk vanwege de publikatie in *Uitleg* (in 1994) van het examenprogramma havo/vwo. Inmiddels is ook het examenprogramma voor het C-niveau gepubliceerd.

Luistertoetsen

De totstandkoming van de luistertoetsen Arabisch en Turks verloopt op dezelfde manier als bij de andere moderne talen (Paffen 1994). Ook de betrokkenheid van de docenten is op dezelfde wijze vormgegeven. Hieronder wordt dit nader toegelicht. Daarnaast wordt ingegaan op specifieke kwesties die zich blijken voor te doen bij de inpassing van Arabisch en Turks in 'het systeem'.

• Betrokkenheid van docenten

Sinds 1993 ontwikkelt het Cito in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen jaarlijks een luistertoets voor het D-programma. Om zoveel mogelijk soorten luistervaardigheid aan bod te laten komen is de toets in drie onderdelen verdeeld. Elk onderdeel vereist een specifieke luisterstrategie. Via een interview wordt het globale begrip van

het gesprokene getoetst, terwijl het bij een discussie gaat om voorspellend luisteren. En bij het derde onderdeel, de korte berichten en mededelingen, moet de kandidaat de essentie van een fragment begrijpen (De Jong 1987).

Een commissie van docenten is bij alle fasen van de ontwikkeling van de luistertoets betrokken. Allereerst beoordelen zij het ruwe materiaal van de interviews en de discussies. Op basis van deze beoordeling vindt een selectie van dit materiaal plaats door de Cito-medewerker. Vervolgens wordt de eerste fase van de luistertoets, de zogenaamde pretest, ontwikkeld. Het doel van deze pretest is de moeilijkheidsgraad en het discriminerend vermogen van de toetsen vast te stellen. Voorafgaand aan de afname van deze pretest becommentariëren de docenten de passages en de items. Dit commentaar wordt verwerkt waarna de pretest wordt gemaakt door leerlingen uit de derde klas van vbo en mavo.

Na afname van de pretest wordt op basis van de resultaten een zogenaamde toets- en itemanalyse gemaakt. Deze analyse geeft per item informatie: welke items bleken te moeilijk, welke te gemakkelijk, en bij welke items kozen 'goede' leerlingen het foute antwoord. Aan de hand van deze gegevens doet de Cito-medewerker een voorstel voor de in de eindtoets op te nemen items. Dat wil dus zeggen dat het aantal oorspronkelijke items drastisch wordt teruggebracht. Dit voorstel wordt met de docenten besproken en al dan niet met wijzigingen vastgesteld. Wanneer de eindtoets afgenomen is wordt de cesuur in overleg met de docenten vastgesteld. Hiermee is de cyclus afgerond.

• Specifieke vragen bij de totstandkoming

Bij de ontwikkeling van de toetsen Turks en Arabisch kwamen enkele specifieke vragen aan de orde waarvoor we er onderstaand twee behandelen.

Voorafgaand aan elke nieuwe cyclus wordt steeds een afweging gemaakt: welke onderwerpen komen in aanmerking om uit te werken in de discussie, met welke gespreksdeelnemers, wie worden er geïnterviewd. En zeker ook: waar worden die opnames gemaakt, in Nederland, in een Arabisch land (Marokko bijvoorbeeld) of in Turkije. Het is immers goed mogelijk om in Nederland opnames met 'native speakers' te maken.

Wat de talige kant van de zaak betreft speelt hierbij een rol dat naarmate een native speaker langer in Nederland woont, onvermijdelijk een zekere beïnvloeding vanuit het Nederlands plaatsvindt. Daarbij kan de moedertaal enige 'erosie' oplopen.

Er is echter nog een andere, meer inhoudelijke kant aan deze zaak. Het maakt voor leerlingen die gewend zijn aan de Nederlandse situatie zeker uit of je een onderwerp als 'vakantie' of 'arbeid' bespreekt vanuit een Nederlands of een bijvoorbeeld Marokkaans of Turks perspectief. In welke mate brengt zo'n perspectief herkenning of juist vervreemding teweeg?

De afgelopen jaren hebben we zowel in Nederland als in het buitenland (Marokko, Turkije) opgenomen materiaal gebruikt waarbij niet duidelijk werd welk materiaal geschikter was. Al met al blijft het een continu aandachtspunt omdat we steeds meer te maken

zullen krijgen met leerlingen die vertrouwd zijn met het Nederlands perspectief. Dit geldt temeer omdat we op enige termijn deelname voorzien aan de lessen Arabisch en Turks van leerlingen met een uitsluitend Nederlandstalige achtergrond.

Bij het Arabisch speelt ook nog een andere factor een rol: het Modern Standaard Arabisch (verder af te korten als MSA) is de officiële taal in de gehele Arabische wereld. Daarom stelt het examenprogramma dat de te toetsen taal dit MSA moet zijn. Deze taal is de taal van de media en van officiële gelegenheden. Niemand spreekt deze taal echter thuis. Thuis spreken mensen een dagelijkse variant van deze taal, bijvoorbeeld het Marokkaans Arabisch. Dit 'dagelijkse dialect' wordt echter zelden in geschreven vorm gebruikt.

In hoeverre mag dus de dialectische kleuring hoorbaar zijn in het opgenomen materiaal? Iemand uit Jemen die het MSA spreekt zal toch een andere kleuring hebben dan een Algerijner. We kunnen dit vergelijken met sprekers van het Engels uit bijvoorbeeld Schotland en de Verenigde Staten: zij spreken dezelfde taal, maar hun herkomst is hoorbaar.

Uitgangspunt bij de ontwikkeling van de Cito-luistertoetsen is dat 'het materiaal spontaan gesproken taal dient te zijn, door native speakers gesproken. Dat taalgebruik mag niet zodanig regionaal, sociaal of individueel bepaald zijn dat de gemiddelde native speaker er problemen mee zou hebben.'

Examens

Naast de luistertoetsen voor Turks en Arabisch ontwikkelt het Cito ook jaarlijks eindexamens leesvaardigheid voor het D-niveau van deze talen. Anders dan bij de luistertoetsen geeft hier de Cevo (Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven) opdracht tot het maken van een examen. De Cevo is ook eindverantwoordelijk. Dat gegeven bepaalt in hoge mate de dynamiek van het tot stand komen van deze examens. De constructiegroepen, bestaande uit drie docenten en de Cito-medewerker, selecteren en bewerken materiaal, dat vervolgens ter beoordeling wordt toegestuurd aan de Cevo-leden. Dit is door het jaar heen een vrij continu proces dat uiteindelijk resulteert in een voorstel-examen. Bij de vaststellingsvergadering wordt zo'n voorstel definitief samengesteld. Deze werkwijze is overigens gelijk aan die bij de andere levende talen.

شبكة هدايا عبر العالم

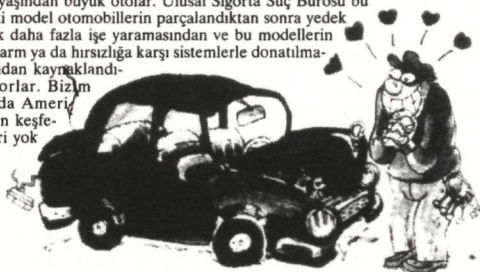
مع باتشيا

إختر هدية من باتشيا
وحنن نرسيلها إلى البلد الذي تريد عبر
فروعنا في العالم :

لبنان - المملكة العربية السعودية - الإمارات العربية المتحدة - البحرين - قطر - الكويت - عمان - مسقط - إسطنبول
الولايات المتحدة الأمريكية (لوس أنجلوس) - كندا (مونتريال) - وقريباً جمهورية مصر العربية

“Gicir araba çalmam ahbab”

Genellikle gicir gicir bir otomobili olanlar hırsızların arabalarını gözüne kestirmelerinden korkarlar. Oysa hırsızların en yeni modelleri değil de eski otomobilleri çalmayı tercih ettikleri anlaşılıyor. Amerika'da sigorta şirketlerinin istatistiklerine göre en çok çalınanlar, beş yaşından büyük otolar. Ulusal Sigorta Suç Bürosu bu tercihin, eski model otomobillerin parçalandıktan sonra yedek parça olarak daha fazla işe yarasından ve bu modellerin genellikle alarm ya da hırsızlığa karşı sistemlerle donatılmamış olmasından kaynaklandığını söylüyorlar. Bizim hırsızların da Amerika'ya yeni den keşfedecek halleri yok ya...

tekst 7, eerste tijdvak Turks mavo-D, 1995

- **Samenstelling centraal schriftelijk examen**
De centraal schriftelijke eindexamens van zowel Turks als Arabisch hebben dezelfde opzet en uitwerking als die van de overige moderne talen: het totale examen heeft 50 items. Deze zijn verdeeld over minimaal 8 en maximaal 12 'coco's' – korte tekstjes waarbij de communicatieve competentie van de leerling wordt getoetst. De vragen bij deze coco's zijn in het Nederlands gesteld. Dan volgen minimaal 4 langere teksten met Arabische of Turkse meerkeuze-opgaven. Bij de lange teksten is 1 tekst opgenomen die door middel van cloze-items wordt bevraagd – de zogenaamde gatentekst.
- **Over de totstandkoming**
Na de vliegende start die eind 1993, begin 1994 gemaakt moest worden om de eerste examens (van 1995) op tijd klaar te krijgen, kan er nu meer aandacht uitgaan naar de diepgang. Voor de Cevo's en de ACD's Turks en Arabisch is in dit kader de zoektocht naar geschikt materiaal en daarmee geschikte bronnen erg actueel. Er bestaat weliswaar een behoorlijk aantal kranten en tijdschriften, maar toch ligt bruikbaar materiaal niet zomaar voor het oprapen. Al te zeer aan de actualiteit gebonden of politiek gekleurde artikelen komen immers niet in aanmerking. Datzelfde geldt voor artikelen waarvoor teveel voorkennis is vereist. Wat het Turks betreft: werden eerder met name vier zeer bekende kranten en tijdschriften intensief uitgeoefend, inmiddels heeft het blikveld van de commissie Turks zich uitgebreid tot geïllustreerde, populair-

wetenschappelijke, en dames-, heren- en jeugdbladen. Om voorzichtige uitstapjes naar de literatuur niet te vergeten. Ook voor Arabisch blijkt het niet eenvoudig tussen de overvloed aan serieuze (politieke) teksten, eenvoudige teksten te vinden die bij de leefwereld van 16-jarigen aansluiten en die op duidelijke wijze bevraagd kunnen worden.

Over het soort onderwerpen is, ondanks alle richtlijnen, nog veel discussie. Natuurlijk hoeft een examentekst niet opvoedend te zijn, en zeker niet controversieel. Maar anderzijds valt aan een gorddroge tekst geen enkele eer te behalen. En wanneer is een tekst nu precies opvoedend, controversieel of gorddroog? Een illustratief voorbeeld uit het examen Turks van 1995 was een tekst over het onderwerp 'schelden'. Door verschillende deskundigen werd in dit artikel het onderwerp belicht, soms met concrete scheldwoorden. Sommige direct betrokkenen hielden hun hart vast voor mogelijke afkeurende reacties uit het veld of in de pers. Toch was het juist deze tekst die door de pers in verschillende berichten positief werd beoordeeld!

Tenslotte...

De ontwikkeling van de talen Arabisch en Turks tot volwaardige examenvakken in het voortgezet onderwijs, moet volgens de auteurs van dit artikel ook inhouden dat de vakken toegankelijk zijn voor alle liefhebbers.

Verheugend was dan ook de opmerking van mevrouw Netelenbos, staatssecretaris OCenW, dat Arabisch en Turks nadrukkelijk openstaan voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs, ook leerlingen met een Nederlandse achtergrond. Zij deed deze uitspraak tijdens het taalcongres begin februari van dit jaar. Op dit moment zijn het immers met name leerlingen die van huis uit affiniteit met de talen hebben, die er examen in doen. Zij kunnen op die manier profiteren van de voorkennis waarover ze beschikken.

Leerlingen met Nederlands als moedertaal zullen Arabisch en Turks mogelijk weerbarstig vinden maar tegelijk op een speciale manier kennismaken met een andere cultuur. De recente publikatie van het examenprogramma op C-niveau zal waarschijnlijk ook perspectief bieden voor deze leerlingen. En zo ontstaat er op het gebied van interculturele uitwisselingen een nieuwe en boeiende mogelijkheid!

Literatuur

- Groot, P.J.M., Luistervaardigheid Frans, Duits, Engels, doelstelling en toetsing, Amsterdam: Meulenhoff, 1976, 25.
- Jong, J.H.A.L. de, Defining tests for proficiency. Listening comprehension: a response to Dan Douglas's 'Testing listening comprehension', in: *Proceedings of the symposium on the evaluation of foreign language proficiency*, maart 1987.
- Paffen, P., Nieuwe loten aan de levende talen-stam, in: *Levende Talen* 501 (1994), 358 e.v.
- Regeling examenprogramma's Arabische en Turkse taal, mavo-C en vbo-C, in: *Uitleg* 10a, 3 april 1996.

Tom Duindam

docent Turks aan diverse cursusinstituten. Sinds 1994 medewerker Turks bij het Cito. Co-auteur van de Teleac-cursus *Turks voor beginners*.

Anneke de Graaf

Geboren 1967. Studeerde Arabisch aan de Universiteit Utrecht. Is sinds 1992 werkzaam bij het Cito als medewerker Arabisch. Werkte daarvoor mee aan onderzoeken naar de taalsituatie van Marokkaanse kinderen in Nederland.